

سیره سیاسی میرزا محمد آقازاده خراسانی رأس علمای زمان

دکتر هادی وکیلی

هادی وکیلی، دکترای تاریخ ایران در دوره اسلامی است و بر تاریخ معاصر و تحلیل سیاسی فرهنگی آن تسلط خوبی دارد. او ریاست دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی و مدیریت گروه تاریخ این دانشکده را در کارنامه دارد. بررسی سیره سیاسی مرحوم آقازاده خراسانی که از علمای بزرگ حوزه معاصر خراسان بوده است، دریچه‌ای است بر تحلیل تاریخ سیاسی این حوزه...

از ولادت تا اجتهاد

میرزا محمد آقازاده، معروف به آقازاده خراسانی، فرزند ملا محمد کاظم خراسانی در نیمه شعبان ۱۲۹۴ ه.ق در نجف متولد شد. پدرش، آخوند خراسانی، مرجع تقلید به نام جهان تشیع و از رهبران مذهبی مردم ایران در حمایت از انقلاب مشروطه بود. میرزا محمد مقدمات و سطوح را در نجف گذراند؛ درس خارج را نزد پدرش خواند و در سال ۱۳۲۵ ه.ق به حکم آخوند خراسانی به اجتهاد رسید. او در همان ایام تحصیل هم به اذعان آیت الله حائری، از محققان و فضایی حوزه نجف شمرده می‌شد.

سفر به مشهد و فصل جدید حوزه

در همین سال به قصد زیارت امام رضا (ع) عازم خراسان شد؛ اما هنگام بازگشت با ممانعت علما و مردمی مواجه شد که با اصرار از او خواستند در خراسان بماند و مسئولیت حوزه را بر عهده بگیرد.

علاوه بر این مردم خراسان با ارسال تلگرافی از آخوند خراسانی خواستند که فرزند را به ماندن در مشهد توصیه کند؛ اما پدر این تصمیم را به خود آقازاده محول کرد و او نیز در پاسخ به درخواست‌های مکرر مردم، تصمیم گرفت در خراسان بماند. تصمیمی که آغازگر فصل جدیدی در تاریخ حوزه علمیه خراسان شد.

باشکوه‌ترین درس ایران

آقازاده در تدریس نیز زبان‌زد بود؛ تابستان‌ها در ایوان مقصوره مسجد گوهرشاد و زمستان‌ها در شبستان نجف آبادی دو درس فقه و اصول را پشت سر هم تدریس می‌کرد و حدود سیصد نفر را به پای درسش می‌کشاند. درس خارج او را باشکوه‌ترین درس خارج فقه آن عصر در ایران دانسته‌اند. برخی فضایی حوزه که در درس‌های خارج

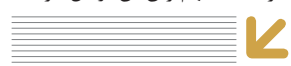
مشهد و نجف آن دوره شرکت داشته‌اند، درس او را به قوت دروس سه مدرس بزرگ آن عصر نجف، یعنی مرحوم نائینی، آقاضیاء عراقی و مرحوم کمپانی دانسته‌اند.

آقازاده مبانی پدرش در «کفایة الاصول» را قبول داشت و حتی می‌گفت: «هرگاه مطلبی از مبانی اصول پدرم بر من مخفی و مجهول باشد، به حرم مشرف می‌شوم و دو رکعت نماز می‌خوانم و از حضرت رضا (ع) تقاضا می‌کنم که سُر کلام پدر را بر من کشف کنند و همیشه پس از این توسل، آن نکته مجهول بر ایم معلوم شده است.»

مرحوم سید محمود شاه‌رودی، سید محمد باقر طباطبایی تربتی، شیخ مجتبی و شیخ هاشم قزوینی، شیخ محمد علوی، سید مهدی شهیدی خراسانی، سید هادی خسروشاهی، شیخ فاضل اندرمانی، شیخ علی گنابادی، شیخ علی مصصومی (شیخ مقدس)، شیخ مرتضی عیدگاهی، سید موسی زرآبادی، سید حسن قاضی، شیخ محمد حائری کرمانی و سید مصطفی صفایی خوانساری از جمله شاگردان او بوده‌اند.

نفوذ و محبوبیت آقازاده در خراسان

درباره دلایل نفوذ و محبوبیت آقازاده در میان مردم، از چند عامل می‌توان یاد کرد. شاید مهم‌ترین این عوامل، در ابتدا

امام خمینی (ره) از آقازاده به عنوان رأس علمای زمان یاد می‌کرد و درباره او می‌گفت: «مرحوم آقازاده یک شخص نافذی در خراسان بود، ایشان را اسیر کردند و آوردند به تهران، شخصی که به او می‌گفتند سلطان خراسان...»

و قتل بی دلیل بسیاری بزرگان، مجبور شده بود برای مقابله با آقازاده، ابتدا به پرونده‌سازی بپردازد.

کنسول‌گری‌های روسیه و انگلیس نیز به نفوذ و قدرت آقازاده پی برده بودند. برای مثال کنسول‌گری روسیه او را به جلسه‌ای با حضور بزرگان شهر دعوت کرد که البته اجابت نشد. کنسول انگلیس نیز پس از قیام پسیان به منزل آقازاده می‌رفته تا درباره اوضاع شهر با او صحبت کند.

مخالفت با استقراض خارجی

یکی از مشکلات دولت ایران پس از استبداد صغیر، کسری بودجه شدید بود. دولت وثوق الدوله برای فرار از این بی‌پولی در سال ۱۲۸۸ شمسی، چاره کار را در درخواست وام از کشورهای خارجی می‌دانست. در این زمان دو کشور روسیه و انگلیس، تقابل شدیدی با یکدیگر داشتند و در ضمن از اقدامات تنش‌زا بین دو کشور پرهیز می‌کردند. به همین دلیل تصمیم گرفتند وام را به صورت مشترک به ایران پرداخت کنند و شرایطی برای این وام بگذارند که مورد قبول هر دو کشور باشد. شرایطی که دو کشور روسیه و انگلیس برای این وام گذاشته بودند، نشان از آن داشت که ایران در مقابل این وام، به بیگانگان واگذار خواهد شد.

آقازاده با این امر به شدت مخالف بود و در تلگرافی به تهران، که متن آن در روزنامه حیل‌المتین (در ۲۳ ربیع‌الاول ۱۳۲۸) نیز به چاپ رسید، مخالفت خود با استقراض خارجی را اعلام کرد. در این تلگراف آقازاده به نمایندگان مجلس شورای ملی یادآوری کرد که مردم ایران در انقلاب مشروطه از جان‌شان گذشته‌اند و هدف اصلی آن‌ها حفظ اسلام و ایران در مقابل سیاست‌های روسیه و انگلیس است. او از مسئولان نیز انتقاد کرد که